

Свети епископ Горазд Прашки

СУДБИНА СЛОВЕНСКОГ БОГОСЛУЖЕЊА У ВЕЛИКОЈ МОРАВСКОЈ

После смрти светог Методија 6. априла 885. године успео је његов ривал, германофил и непријатељ словенског језика, нитрански латински бискуп Вихинг, да задобије код папе у Риму велике симпатије. Нови папа Стефан V. (VI.), који је ступио на папски престо у септембру 885. године, поверовао је Вихинговим отоварањима, на основу којих је издао, под претњом изопштења из цркве, забрану богослужења на словенском језику. Методијеви ученици, који се успротиве папином наређењу, биће протерани ван граница Моравске. Папа је у том погледу издао и потребне инструкције својим легатима, које је послао у Моравску. Имају да искорене веру о Светом Духу коју проповеда и шири свети Методије. Морају да забране уведени поредак постова према пракси Источне Цркве и на крају треба да онемогуће делатност новог епископа Горазда, којег је Методије рукоположио — против одлука светих отаца — себи за наследника.

У папском Риму победио је интригант Вихинг на штету свете браће Кирила и Методија и на штету словенских народа Велике Моравске, којима су солунски мисионари посветили свој живот и жртвовали све своје телесне и духовне снаге.

Бедну улогу је при томе играо и други германофил кнез Светоплук, који је с једне стране умео да побеђује у ратовима, али није имао светски и државнички увид свога стрица кнеза Растислава, да осигура своме народу духовно благо и обезбеди његову будућност. Није био способан, да између разних добара изабере она, која су једина могла бити за Велико-Моравску државу корисна. Светоплук није био способан да осигура постојање, трајно добро, јер му је недостајала узвишена идеја о Цркви као непрекидној Педесетници у коју сваки народ улази са богослужењем на своме језику.

Ученици светог Методија, међу којима је тада било већ преко 200 словенских свештеника, нису се помирали са тим, да приме одлуке папе, него су их сматрали за неправедне, па према томе и необавезне. То је изазвало спорове с обе стране, словенске и латинско-

-германске, у којима су пред Светоплукком нажалост победили ви-
хинговци. Резултат је био тај, да су вихинговци све ученике-свеште-
нике Св. Методија најпре похапсили и бацили у затвор, где су их
страшно мучили, а после су их немачки војници, који су били у
служби Светоплука, прогнали из Моравске. Верни синови светог
Методија су прешли на Балкан код јужних Словена, који су их
љубазно примили и осигурали им трајан боравак. Са великим тру-
дом и љубављу су успели да рашире хришћанску веру међу дома-
ћим становништвом на темељу учења светог Методија и богослуже-
ња на црквено-словенском језику. Тиме су положили темељ само-
сталног културног живота Срба и Бугара и допринели јачању њи-
хове народне свести и државне самосталности. Тако су две јаке
државе јужних Словена, Србија и Бугарска, успешно одолевале на-
сиљу јаког турско-муслиманског агресора. Али и за турског ропства
је јака црквена организација, чије су темеље учврстили ученици
Кирила и Методија, одиграла часно своју верску и народну улогу
сачувањем народне вероке свести и јачањем жеље за слободом,
коју су на крају извојевали против Ислама. Црквено-словенски је-
зик у богослужењу и старој литератури брзо се укоренио и код
Руса, где је играо главну улогу при покрштавању руског народа и
стварању велике руске државе.

Ни у најтежим временима прогона и германизације, словенска
свест није могла да буде сасвим угушена. Ни после претње папе
Стефана V. (VI.) и Јована IX ни после пропасти Великоморавске
државе, није могло сасвим бити угушено црквено-словенско бого-
служење у Моравској, Чешкој и Словачкој.

О томе нам говоре писмени споменици из 9., 10. и 11. века, на-
писани на територији бивше Велико-моравске државе црквено-сло-
венским писмом. Таквих записа има заиста мало, јер су латино-гер-
мански мисионари и страни државни управљачи после њихове
дефинитивне победе, све црквено-словенске писмене споменике и
друге драгоцености безобзирно уништавали. Сматрали су, да је то
њихова хришћанска дужност када су све ове драгоцености биле
забрањене и осуђене од највиших функционера римо-католичке цр-
кве. Остали су до данашњих дана само темељи многобројних ћи-
рилско-методијевских храмова (Мукулчице, Сазава и др.) Ипак је
и нама нешто остало. Од писмених споменика то су: „Живот Кон-
стантина” и „Живот Методија:”, даље „Легенда о св. Вечеславу“,
„Пролог” — кратки животопис свете Лудмиле, „Пролог” о преноше-
њу моштију светог Вечеслава, „Канон светом Вечеславу” (из јутре-
ње), даље „Одломци прашки” и „Одломци кијевски”. Великоморав-
ски избор ових историских писмених споменика се познаје и по је-
зику, јер у њима има много израза, који су употребљавани једино
на територији Велике Моравске, као што су на пример: стол, мило-
вати, ходина, братр, противенствие, дедина, нељезти, подолије, сче-
стне.

Да се у Чешкој у X. веку служило богослужење на црквено-
словенском језику сведочи и лист папе Јована XIII. — (965—972),
— који је одобрио установљење прашког епископа, али под усло-
вом, „да се забрањује обред секте бугарског или руског народа, са-

носно словенског језика. То сведочи о томе, да у то време није била још сасвим искључена могућност да у Прагу буде епископ словенског језика и обреда. За овај папски лист, који је у окраћеној форми сачуван у хроници летописа Косме, неки историчари признају тачност и верност овога листа, неки га оспоравају.

О томе, да је словенска литургија постојала у Чешкој још и у XI. веку, сведочи рад Сазавског манастира, који је основао Прокопије Сазавски 1032. године, као и његов напредак и симпатије чешког народа, које је према манастиру гајило. Историчар Др Франтишек Пастернек у својој књизи: „Историја словенских апостола Кирила и Методија“ на стр. 143. објашњава приговор, као да Словени уопште не поштују светог Прокопија и наводи, да је то зато, што се Прокопије појавио доцније: умро је године 1053, а годину дана после његове смрти је дошло до великог раскола између патријарха цариградског и папе римског. Али ми тврдимо, да се у месецослову — менологију — /кратким животописима светаца православне цркве, који је издао Алексеј Маљцев у Берлину 1900. г. — ту су уведени свеци од 1. септембра до 28. фебруара — а у издању 1901. године — од 1. марта до 31. августа. У првом делу на стр. 100—105 уведени су ови свеци: Великомученица Еуфимија, мученици Виктор и Состенес, мученица Севастијана, мученица Људмила, епископ Кипријан српски, благочестиви Прокопије и мученици Исак и Јосиф. За светог Прокопија се тамо говори: Рођен је у Чешкој, у селу Хутуни. Као свештеник много је допринео ширењу и учвршћењу хришћанства међу Чесима. Основао је на реци Сазави манастир св. Јована Крститеља, где је и умро године 1053. Дакле, Прокопије Сазавски је био и у православној цркви признат за овеца.

Манастир светог Прокопија Сазавског се одликовао знаменитом словенском литературом и живом културном делатношћу. У рукама словенских монаха је био — са малим прекидом од 1057 до 1063. године — до године 1097., када су словенски монаси дефинитивно истерани из манастира и на њихово место су дошли латински бенедиктинци, који су све словенске књиге уништили. Доцније је разорена и лепа манастирска црква и савњена са земљом, да се уништи сваки траг словенске црквене делатности. У последње време су темељи сазавске цркве светог Прокопија откривени а на Сазави је отворен музеј св. Прокопија Сазавског.

Да се одржало словенско богослужење на територији данашње Чехословачке и после пропасти Великоморавске државе сведочи молба чешког кнеза Вратислава II. папи Грегору VII. (1073—1085) да одобри у Чешкој неограничено вршење словенског богослужења, као и папин одговор на његову молбу, у којој папа каже: „Знај, да молби Твоје часности, да дамо одобрење за служење служби Божијих на језику словенском у Вас, никуом случају не можемо одобрити. После дубоког размишљања дошли смо до закључка, да се није без узрока допало Боту свемогућему, да свето Писмо у неким местима буде утајено -сакривено-, да, ако би било свима приступно, не постане неважно и могло би да буде и предметом презирања, или би било зло схваћено и одвело би лакомислене људе на погрешан пут. Није могуће на оправдање наводити то, да су неки

побожни људи прећутно трпели, или без приговора пропустили то, што народ просте мисли тражи. Древна црква је зајмурила над многим појавама, које су после, када је хришћанство било учвршћено и вера напредовала, биле проверене и исправљене од светих отаца. Зато, да се не оствари то, што Ваш народ неразумно тражи, ауторитетом светог Петра то забрањујемо и Теби наређујемо, да се у славу свемогућег Бога овој лудој непромишљености успротивиш". (Из књиге Фр. Краска: Свети Прокопије, стр. 192—3, према Ербеновим „*Регест*“, бе. 136, стр. 2).

Из овога папиног одговора излази, да је Вратислав II. своју молбу оправдавао с једне стране историским чињеницама, што су стари свети људи у Чешкој били наклоњени и желели словенско богослужење, а са друге стране практичним чињеницама, што цео народ тако приступачно и разумљиво богослужење тражи.

Сам папин одговор доказује, да се у то време римска црква удаљила од духа апостолске цркве и стварне саборности (католичности), јер папски одговор о забрани словенског богослужења показује, да папа рачуна да је добро, ако Свето Писмо не буде преведено на народни језик. Исто тако се понашао после 100 година и папа Инокентије III., који је нарочитим листом »breve« из године 1199. осудио покушај неколицине напредних грађана Француске, који су направили француски превод Еванђеља, наредио, да се тај превод јавно спали.

Жеља, да се употребљава у богослужењу словенски језик, није могла у Чешкој никако да се искорени, него је чак процицала и у римски латински обред. Није случајно, што је за Карла IV (савременика српског цара Душана Силног) био основан у Прагу год. 1347. „Словенски манастир“ (*На Словене*) словенског језика, али западног обреда. Али на крају је словенска литургија у Чешкој, Моравској и Западној Словачкој била потпуно потиснута. Није истина, да је сам чешки и словачки народ добровољно одлучио да прими туђи, неразумиви латински обред, како то тврде неки историчари. Ни Сватоплук, који је радио против Методија и против словенског богослужења, ни Спитигњев, који је 1057. год. протерао словенске монахе из сазавског манастира, а после њега ни Болеслав II., који је ово изгнанство коначно потврдио, нису чинили вољу простог народа Велике Моравске.

Није истина, да је временски период употребе црквено-словенског језика био у историји чешког и словачког народа само безначајна епизода. Историчари и филолози почињу да оцењују овај период позитивно. Указујемо, на пример, на студију Романа Јакобсона: „*Најстарије чешке песме духовне*“ (Праг 1930), даље опширну студију др Милоша Вајнгарта: „*Прва чешко-црквено-словенска легенда о св. Вечеславу*“ — (Светочеславски сборник, Праг 1934).

О животној сили словенског богослужења сведочи и та стварност, што се ова тежња за народним језиком у богослужењу раширила и код Хрвата, који су превели римски мисал и бревијар на црквенословенски језик, при чему су се позивали на светог Методија. И они су морали да се боре против Рима за увођење народног језика у богослужењу. Али, на жалост, ниоу у томе много постигли.

Папа Јован X. (914—928) је писао хрватском краљу Томиславу, хумском кнезу Михаилу, архиепископу сплитскоме Јовану, свим његовим суфраганима и целом народу Славоније и Далмације, „да забрањује богослужење, које се врши на туђем, варварском словенском језику.“ Папа даље напомиње и пребацује верујућем народу свих ових покрајина, што „не поштују учење Евангелија, ни канонске кните и прописе апостола, него примају учење Методија, кога он — (папа) — ни у једној књизи међу светим писцима не налази.“

Те исте године вршио се у Сплиту помесни — црквени сабор, који је одлучио да се забрани словенско богослужење и да ниједан бискуп ове покрајине не сме посвећивати свештенике словенског обреда. На овоме сабору се овој одлуци енергично супротставио, бранећи словенски језик, епископ нински Гргур (Григорије).

Исто тако и године 1068. на овом помесном сабору у Сплиту је поновљена забрана служења по словенском обреду и хиротоније свештеника тога обреда, при чему се, као разлог ове забране, осим осталог наводило, да је писмо, које се употребљава у словенском обреду, измислио неки јеретик Методије, који је на словенском језику написао много лажи против католичке вере.“ Ову одлуку сабора је потврдио папа Александар II. (1061—1073), али хрватски народ није хтео овој наредби да се потчини, него је чак приредио демонстрацију приликом посете папе Александра у Задру (1159—1181), при чему је јавно певао духовне песме на црквено-словенском језику.

На крају су ипак Хрвати из бискупије сењске на далматинском приморју, успели да им папа Инокентије IV. (1243—1254) године 1248. дозволи, да служе богослужења на словенском језику. Ово је дозволио не у славу солунских мисионара Кирила и Методија, него на основу тврдње сењског бискупа, да глаголско писмо потиче од светог Јеронима скрадинског.

Област употребе словенског језика у богослужењу се током векова стално смањивала највише због политичког насиља. Словенско богослужење, (по римском обреду) сачувало се једино на острву Крку. Да је ово острво припало после I. светског рата 1918. године Италији, и овде би словенско богослужење било укинато, јер је италијанска влада године 1915. забранила црквено-словенски језик у последњим истарским општинама: Клане, Берсечи, Вепринци, Бргуду, Мошченици и Водици, у којима се најдуже одржало.

Примедба: Овај одломак састављен из књиге: *„Живот Кирила и Методија и њихов однос према Риму и Цариграду“* од Фр. Малог, псеудоним епископа прашког Горазда, новомученика убијеног од Немаца године 1942. Књига је издана у Прагу 1936. год. стр. 67—73:

Превео Др. К. Душан Сурма, професор

Summary

Saint Gorazd, Bishop of Prague

HISTORY OF THE SLAVONIC RITE IN MORAVIA

The Author is the Orthodox Bishop of Prague, who fell as a victim of German reprisals in 1942. Recently he has been canonized, not only because he died as a martyr of hospitality, but even more because he succeeded to revitalize the heritage of the Slavonic Apostles, St. Cyril and Methodius in Czechoslovakia today.

He described the staunch persistence of the Slavonic Liturgy in Moravia, Bohemia, Slovakia as well as in Croatia and Dalmatia.

In Dalmatia, the Slavonic rite survived only thanks to a subterfuge of the bishop of Senj, who cleverly presented to the Pope Innocent III the Glagolitic alphabet as being invented by St. Hieronymus of Dalmatia.